

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

520103, ΧΕ, 3^ο και 5^ο εξάμηνο

Διδάσκουσα: Αθηνά Αθανασίου

Περιγραφή μαθήματος

Το μάθημα εξετάζει πώς παράγεται και πώς διαφοροποιείται η εμπειρία του πάσχειν, αλλά και πώς διαφοροποιούνται ιστορικά και πολιτισμικά οι ορισμοί της υγείας, της αρρώστιας/ασθένειας, της κανονικότητας, της λειτουργικότητας, της αρτιμέλειας, της ευρωστίας, της δυσπραγίας, της αναπηρίας και της κοινωνικής οδύνης. Αναλύονται οι τρόποι με τους οποίους εμποδώνονται νοήματα, αισθήματα και πρακτικές πολιτισμικής οικειότητας, ή, αντίθετα, πολιτισμικής αποξένωσης, γύρω από την κοινωνική εμπειρία της υγείας και της ασθένειας.

Σε διαφορετικά πολιτισμικά συμφραζόμενα, η ασθένεια επενδύεται με αισθήματα φόβου και αποστροφής, αλλά και δέους, οίκτου και συμπόνιας. Έτσι, η μελέτη των ορισμών και των οριοθετήσεων της υγείας και της ασθένειας συνδέεται με ευρύτερες ερμηνευτικές επεξεργασίες της υποκειμενικότητας, της ετερότητας και των σχέσεων εξουσίας.

Ενδεικτικές θεματικές: Συσχετίσεις πάσχοντος σώματος και ξένου σώματος, ιστορική και κοινωνική διαμόρφωση της ιατρικής γνώσης, μυθολογίες ετερότητας και μεταφορές του «παθολογικού», πολιτισμικές επιτελέσεις του σωματικού και ψυχικού πόνου, τελετουργική θεραπευτική, ανισότητες στην παροχή υπηρεσιών φροντίδας, πειθάρχηση του νοσούντος σώματος, υποκειμενικότητα των ασθενών, «εναλλακτικές θεραπείες», καταναλωτικές πρακτικές προαγωγής της υγείας, βιοκοινωνικότητα/βιοπολιτική.

Μαθησιακοί στόχοι

Η εξοικείωση των φοιτητών/τριών με την ερμηνευτική σκευή και το εννοιολογικό λεξιλόγιο μέσω των οποίων μπορεί να κατανοηθεί η κοινωνικοπολιτισμική παραγωγή και διαφοροποίηση της εμπειρίας του πάσχειν, των ορισμών της υγείας, της αρρώστιας/ασθένειας, της κανονικότητας, της λειτουργικότητας, της αρτιμέλειας, της ευρωστίας, της δυσπραγίας, της αναπηρίας και της κοινωνικής οδύνης.

Η διερεύνηση των ιδιαίτερων μορφών εξουσίας και γνώσης που εμπλέκονται στην κοινωνική και πολιτισμική οριοθέτηση της «υγείας» και της «ασθένειας».

Η ερευνητική ενασχόληση με την κοινωνική – πολιτισμική – ιστορική διαμόρφωση της ιατρικής γνώσης και πράξης σε διαφορετικά συμφραζόμενα.
Η πολιτισμική διερεύνηση της υποκειμενικότητας στο πλαίσιο της κοινωνικής εμπειρίας της υγείας και της ασθένειας.

Διδακτικά βοηθήματα

Αθηνά Αθανασίου (επιμ. και εισαγωγή), *Βιοκοινωνικότητες: Θεωρήσεις στην Ανθρωπολογία της Υγείας*, μτφρ. Μ. Λαλιώτης. Αθήνα: Νήσος 2011.

Κείμενα αναρτημένα στο e-class.

Αναλυτικό Πρόγραμμα Διδασκαλίας

1^η ενότητα

Μιάσματα και παρίες: Μυθολογίες ετερότητας και κοινωνικός αποκλεισμός.

Margaret Lock, "Ιατρική γνώση και πολιτική του σώματος", στο Αθηνά Αθανασίου (επιμ. και εισαγωγή), *Βιοκοινωνικότητες: Θεωρήσεις στην Ανθρωπολογία της Υγείας*, μτφρ. Μ. Λαλιώτης. Αθήνα: Νήσος 2011.

Αθηνά Αθανασίου, «Επιτελέσεις της τρωτότητας και του κοινωνικού τραύματος», στο Αθηνά Αθανασίου (επιμ. και εισαγωγή), *Βιοκοινωνικότητες: Θεωρήσεις στην Ανθρωπολογία της Υγείας*, μτφρ. Μ. Λαλιώτης. Αθήνα: Νήσος 2011.

Erving Goffman, *Στίγμα: Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια 2001 (1^η εκδ.1963). E-CLASS.

2^η ενότητα

Ιατρική γνώση/εξουσία. Η ιστορία και η ανθρωπολογία των ιδρυματικών θεσμών υγείας.

Μισέλ Φουκώ, *Επιτήρηση και Τιμωρία: Η Γέννηση της Φυλακής*. Εκδ. Ράππα. E-CLASS.

Μαρία Κορασίδου, *Οι Άθλιοι των Αθηνών και οι Θεραπευτές τους: Φτώχεια και Φιλανθρωπία στην ελληνική πρωτεύουσα τον 19^ο αιώνα*. Αθήνα, 1995. E-CLASS.

Βαγγέλης Καραμανωλάκης, «Το Δρομοκαϊτείο Φρενοκομείο: 1887-1903. Όψεις της εγκατάστασης ενός ιδρυματικού θεσμού», *Μνήμων* 20, σ. 45-66, 1998. E-CLASS.

Μάνος Σαββάκης, «Βιογραφική ρήξη και ιδρυματισμός: Θεσμικές και αφηγηματικές διαστάσεις μιας κοινωνικής διαδικασίας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 120 Β, 2006. E-CLASS.

- Προβολή ντοκιμαντέρ για το λεπροκομείο της Σπιναλόγκα

3^η ενότητα

Η ιστορία του «κανονικού» σώματος. Κανόνες και νόρμες.

Mary Douglas, *Καθαρότητα και Κίνδυνος: Μια ανάλυση της μιαιρότητας και των ταμπού*, μτφ. Α. Χατζούλη, Πολύτροπον 2007. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Pierre Macherey, *Από τον Κανγκιλέμ στον Φουκώ: Η Δύναμη των Κανόνων*. Μτφρ. Τ. Μπέτζελος. Αθήνα: Πλέθρον. E-CLASS.

Γιώργος Φουρτούνης, «Κανγκιλέμ: Κανονιστικότητα και επιστήμη», *Ο Πολίτης*, 2007. E-CLASS.

4^η ενότητα

Κοινωνικές συγκρούσεις και τελετουργίες συμβολικής θεραπευτικής.

Nancy Scheper-Hughes, «*Nervoso*», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

Loring Danforth, «Η ρύθμιση των συγκρούσεων μέσα από το τραγούδι στην τελετουργική θεραπευτική», στο Ε. Παπαταξιάρχης (επιμ.), *Ταυτότητες και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια 1998. E-CLASS.

Michael Taussig, *Shamanism, Colonialism and the Wild Man: A Study in Terror and Healing*. Σικάγο: University of Chicago Press, 1991. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

5^η ενότητα

Βία και τραύματα της αποικιακής και μετααποικιακής ιστορίας: Ιατρικές αναπαραστάσεις του φυλετικού και έμφυλου σώματος

Jean Comaroff, «Η πάσχουσα καρδιά της Αφρικής: Ιατρική, αποικιοκρατία και το μαύρο σώμα», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

Anne Fausto-Sterling, «Φύλο, φυλή και έθνος: Η συγκριτική ανατομία των «Οπτεντοτισσών» στην Ευρώπη, 1815-1817», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

6^η ενότητα

Το «άλλο» ως αρρώστια - Φυλετικός λόγος και ευγονική.

Η γλώσσα των στερεοτύπων

AIDS και ACT UP

Susan Sontag, *Η Νόσος ως Μεταφορά-Το Aids και οι μεταφορές του*, μτφρ. Γ. Λυκιαρδόπουλος, Στ. Ροζάνης, Αθήνα: Ύψιλον 1993. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, «Φυλετικός λόγος και Εβραίοι», «Εβραίοι και ασθένειες: Ζητήματα κοινωνικής υγιεινής», «Ευγονική, χειρουργική και κοινωνική μηχανική», στο *Ο άλλος εν διωγμώ: Η εικόνα του Εβραίου στη λογοτεχνία*. Αθήνα: Θεμέλιο, 1998. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Enzo Traverso, *Οι Ρίζες της Ναζιστικής Βίας*, μτφρ. Ν. Κούρκουλος. Αθήνα: εκδ. του Εικοστού Πρώτου, 2013. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

ACT UP Oral History Project
<https://www.actuporalhistory.org>

Film: United in Anger

7^η ενότητα

Ψυχική αρρώστια. Το πολιτισμικό νόημα του ψυχικού πόνου.
Η σύζευξη γνώσης/ψυχής/κοινωνίας.

Arthur Al Joan Kleinman, «Σωματοποίηση: Οι διασυνδέσεις ανάμεσα στον πολιτισμό, τις εμπειρίες της κατάθλιψης και το νόημα του πόνου στην κινεζική κοινωνία», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

Μισέλ Φουκώ, *Η Ιστορία της Τρέλας* (Ο αρχικός πρόλογος) E-CLASS.

8^η ενότητα

Η ανθρωπολογία της κοινωνικής οδύνης. Τα όρια του ανθρώπινου.

Veena Das, «Γλώσσα και σώμα: Συναλλαγές στην κατασκευή του πόνου», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

João Biehl, «Vita: Η ζωή σε μια ζώνη κοινωνικής εγκατάλειψης», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

9^η ενότητα

Πέρα από το πρότυπο του ικανού και εύρωστου σώματος.

Sharon L. Snyder και David T. Mitchell, «Αναθεωρώντας το σώμα: Σπουδές αναπηρίας και η αντίσταση στην εν-σωμάτωση», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

Rebecca Lester, «Ο (απο)σωματοποιημένος εαυτός της νευρικής ανορεξίας», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

Σούλα Μαρινούδη (επιμ.), *Κριτικές μελέτες για την αναπηρία: Ανθρωπολογία, Παιδαγωγική, Αισθητική*. Αθήνα: Ψηφίδες, 2024.

Subini Ancy Annamma, "Dis/ability critical race studies (DisCrit): Theorizing at the intersections of race and dis/ability". *Race, Ethnicity and Education*. 16 (1): 1–31, 2012. E-CLASS.

Προβολή:

- Pro Infirmis: disability advocacy group, Switzerland
- "The Cost of Living" - DV8 Physical Theatre

- “Examined Life”, Judith Butler και Sunaura Taylor (σκηνοθ. Astra Taylor, 2008).

10^η ενότητα

(Δι-)υποκειμενικότητες και αντιστάσεις. «Ασθενείς» υποκειμενικότητες;

Michael Taussig, «Η πραγμοποίηση και η συνείδηση των ασθενών», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

Thomas J. Csordas, «Θεραπεία και ανθρώπινη κατάσταση: Σκηνές από το παρόν στη Γη των Νάβαχο», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

Patricia Kaufert, «Γυναίκες, αντίσταση και το κίνημα για τον καρκίνο του μαστού», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

11^η ενότητα

Τεχνολογίες και λόγοι της βιοεπιστήμης.

Αθηνά Αθανασίου, «Το φύλο και η σεξουαλικότητα στους λόγους και τις πρακτικές της βιο-επιστήμης: Επιστημολογίες και τεχνολογίες του έμφυλου σώματος», στο *Μελέτες για το Φύλο στην Ανθρωπολογία και την Ιστορία*, επιμ. Β. Καντσά, Β. Μουτάφη, Παπαταξιάρχης. Αθήνα: Αλεξάνδρεια 2011, σ. 227-343. E-CLASS.

Rayna Rapp, «Κατασκευάζοντας την αμνιοπαρακέντηση: Λόγοι μητρότητας και ιατρικής», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

Ελένη Παπαγαρουφάλη, *Δώρα Ζωής μετά Θάνατον: Πολιτισμικές εμπειρίες*. Αθήνα: Πατάκη 2012.

Paul Rabinow, «Τεχνητότητα και Διαφωτισμός: Από την κοινωνιοβιολογία στη βιοκοινωνικότητα», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

12^η ενότητα

Ιατρικό φαντασιακό και η βιοκοινωνική ιδιότητα του πολίτη. Κατασκευάζοντας το υγιές εθνικό, πολιτικό σώμα.

Emily Martin, «Προς μια ανθρωπολογία της ανοσολογίας: Το σώμα ως εθνικό κράτος», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

Nikolas Rose και Carlos Novas, «Βιολογική ιδιότητα του πολίτη», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

Αίγλη Χατζούλη, *Θαλασσαιμικές Ζωές: Βιολογική διαφορά, κανονικότητα, βιοκοινωνικότητα - μια ανθρωπολογική προσέγγιση*. Αθήνα: Πατάκη, 2012.

13^η ενότητα

Ιατρική και βιοπολιτικός ανθρωπισμός: Διασχίζοντας και επιτηρώντας σύνορα.
Πληθυσμιακή πολιτική και ανθρωπιστική δράση.

Aihwa Ong, «Κατασκευάζοντας το βιοπολιτικό υποκείμενο: Μετανάστες/ριες από την Καμπότζη, ιατρική για πρόσφυγες και πολιτισμική ιδιότητα του/της πολίτη στην Καλιφόρνια», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

Didier Fassin, «Η ανθρωπιστική δράση ως πολιτική της ζωής», στο *Βιοκοινωνικότητες*.

Susan Sontag, *Παρατηρώντας τον Πόνο των Άλλων*. Αθήνα: Scripta 2003. E-CLASS.